

Slovanski plesi.

Črtica iz slovanskega življenja. Spisal Anton Trstenjak.

I.



Mnogokatera Slovenka, ki je vneta plesalka, gotovo ne misli in tudi ne utegne razmišljati, ko preletava z ljubeznivim plesalcem po gladkem parketu v sijajno razsvetljeni dvorani, kje se je porodil in kdo je bil v Slovanih — prvi plesalec. Kje mu je tekla zibel, to se še da določiti, a kdaj je to bilo, to je že teže rešiti. Davno je to bilo, v oni stari dobi, ko se je porodila boginja poezije iz duše naših prednikov. Ta poezija jim je narekavala, kako jim je izražati vsa čuvstva veselja in bolesti, kar jih je skušal človek v trudapolnem življenju. Z življenjem starih Slovanov pa je nerazdružno spojena globoko v srce segajoča poezija, ki je narodu odkazovala način življenja v družini in v narodni celoti in ki ga je vžigala, da je v jambih in trohajih ne samo pel, nego tudi s kretanjem izražal duševno harmonijo.

Kdaj se je torej porodil prvi plesalec v Slovanih? Beseda plesati je stara; znana je bila našim Staroslovincem v Panoniji; a tudi beseda igrati, kakor govore Srbi, kaže nam pot v davno preteklost. Najprvo je bil pojem, iz katerega je vznikla beseda. Stari Slovani so torej plesali že v starih časih; igrali so se, to je, imeli so narodne igre, torej vse to, kar je nastalo iz poezije. Imeli so torej že nekdanj svojo narodno pesem in ples. Ples jim je bil razvedrilo in družinska zabava, to je gotovo in verjetno je tudi, da so se od njih učili plesati njih sosedje, ki so si izposodili slovansko besedo plesati, torej tudi ples sam. Vulfila (dr. Gregor Krek: Einleitung in die slavische Literaturgeschichte) rabi v prevodu svetega pisma, to je proti koncu IV. veka, besedo „plinsjan“, ki je prešla v gotščino iz staroslovenskega jezika.

Slovanski ples sega še v davnejšo dobo. Znan je bil Slovanom v pradomovini, to je v zakarpatskih predelih; to sklepamo iz tega, ker besedo plesati rabijo še danes nekateri slovanski narodi, ki jo imajo še iz one dobe, ko so bili Slovani celokupen narod. Poljaki pravijo *plasać*, Slovenci in Hrvati takisto plesati, a rabili so jo tudi panonski Slovenci, ki jih danes ni več. Ti slovanski rodovi so prinesli besedo in stvar izza Karpatov v današnja bivališča in je

ples bil znan Slovanom, ko se še niso bili razcepili v posamične oddelke. A to je bilo v prastari dobi, o kateri nam zgodovina ničesar ne poroča, in le besedni zaklad nam neovržno priča, da so se naši pradedje že v predzgodovinski dobi bavili s plesom.

Beseda plesati je bila znana tudi starim Čehom, ki imajo izmed vseh Slovanov največ narodnih plesov. Danes sicer rabijo Čehi tujko *tancovati*, *tanec*, a mi Slovenci, kateri nimamo niti enega narodnega plesa, smo ohranili vsaj narodno besedo ples. V dolgih stoletjih nesamostalnega, odvisnega življenja in trpljenja, muk in borbe so pozabili plesati naši pradedje, kakor so pozabili in izgubili mnogo, kar so prinesli s seboj iz pradomovine.

II.

Doba, v kateri so se porajali plesi, je minila že davno in se ne vrne nikdar več. Minila je; zatrl jo je čas, uduša jo duh, ki prodira iz mest in tvornic v najoddaljenejšo gorsko koč, a ta moderni duh je slana rajski cvetki — poeziji. Ali kakor na skali vznikne samotna cvetka, tako se dogaja, da stari narodni duh tudi oživi in se oglase zamrle strune. Še nedavno je nastala češka, torej slovanska polka; porodila se je iz naroda, nastala je sama od sebe. In jedva je svet izvedel za njo, že je romala širom sveta. Udomačila se je pri vseh narodih starega in novega sveta, tudi v Avstraliji; pridobila si je častilk in častilcev ne samo v kmečki koči, nego tudi v knežji palači. Polko plešejo na cesarskih dvorih z isto vnemo kakor kmečka dekleta v vasi. Češka polka in poljska *mazurka* sta dva po vsem naobraženem svetu najbolj razširjena plesa, katerima se ni bati, da bi minila. Mogočna sta to in neodoljiva veseljaka in prijetna družabnika, kakor sta v svoji individualnosti mogočna naroda, ki sta ustvarila ta plesa. To je izraz narodnega čuvstva. Pred njima mora v kotu stati „*cake walk*“, ki je iz Amerike presajen v Evropo že na potu od suhoparnosti zadremal.

Kako so nastali slovanski plesi? Nastali so, ali ne v sijajni palači, ne v kaki knežji dvorani, nego pod milim nebom, pod slovansko lipo sredi vasi. Kjer je vir in početek naši poeziji, tu je tudi početek slovanskemu plesu. V poezijepolnem trenutku, ko je zaigralo srce zaljubljenemu junaku, ko ga je prešinila ljubezen do devojke, mu je privrela pesem iz vročega srca; ta blažena in blažilna lirski pesem v jambih in trohajih, ter mu je vzdramila najnežnejše srčne občutke. Ni čudo, da je zavriskal, premagan od rajske radosti,

in da je izražal s kretanjem, kar mu je čutilo od ljubezni koprneče in po ljubezni hrepeneče mlado, nemirno srce. Ni vedel, ni slutil, odkod je prihajala nevidna, notranja moč. Premagal ga je temperament in črtica za črtico njegovega narodnega značaja se je pokazovala v prijetnem ritmu.

Milobna in vsa ljubezenska čuvstva pretresujoča melodija narodne pesmi je prisilila temperamentnega Slovana, da je s telesnim kretanjem izražal važne trenutke. Slovanski plesi so nastali iz pesmi. Kakor je narodna pesem izraz narodnega čuvstvovanja, tako je tudi ples odsev poedinih čuvstev. Naravno je, da kretanje nog, rok, obraza in života ne more toliko različnih strani čuvstvovanja izražati kakor pesem. Narodni pesnik si je zapel pesem, pel je in plesal. Godba mu je bila pesem sama. Še danes Slovan poje in pleše, tako je ples tesno združen s pesmijo.

III.

Eden izmed najstarejših slovanskih plesov je naše južnoslovansko kolo. Bolgari pravijo horo. Igrali so ga naši stari predniki že v predkrščanskih časih, ko so ob kresu prinašali žrtve solnčnemu bogu. Danes ima kolo, ki se igra le ob praznikih in posebnih prilikah, rodbinski značaj. V kolu razodeva junak ljubezen svoji devojki. Kolo igrajo le mladi ljudje, ki si izbirajo družice, a starci in starke, kakor tudi otroci in sploh nedorasli svet so le mirni gledalci. Kakor pri narodnih igrah, n. pr. pri „rešeticih“ in „mostu“ na Belokranjskem, tako se tudi v kolu pojo pesmi.

Z južne, to je hrvaške strani se je presadilo k Slovincem južnoslovansko kolo. Presadili pa so ga naši Beli Kranjci, in tako ima vsaj neznaten del našega naroda naroden ples. Na „pungrtu“ v Metliki in še drugod igra narod kolo pod milim nebom, igra in poje pesmi hrvaške. Sin Bele Krajine, Ivan Navratil, nam je opisal verno to belokranjsko kolo.

Kolo je naroden ples vseh južnih Slovanov. Hrvati, Srbi in Bolgari igrajo kolo. Malone vsak kraj ima svoje kolo in svoje pesmi za kolo. Ali glavna stvar na kolu je ritem, ki je povsod enak. Kolo igra včasih po več sto ljudi. Navratil sam pripoveduje, da igra kolo tudi po petsto ljudi. Junaki in devojke stopajo v krog, v kolo, se primejo z levo roko ob pasove, z desnico pa okrog vratu, ali pa tudi le okoli vratu, in se zibljejo v lahkih enakih korakih. To kretanje je enolično, vendar je zelo lepo. Junak skuša prekositi junaka

s pesmijo. Spočetka se razvija vse polagoma, ali pesem, ki prihaja od srca in vžiga srce, izraža srčno strast in zapodi plesalce kakor divji vihar v hiter, strasten tempo.

Znameniti bizantinski zgodovinar Nicefor Gregoras je potoval leta 1325.—1326. po Srbskem. V svojem potopisu nam pripoveduje, koliko strahu je pretrpel, koliko se je jezil in kako se je bal Srbov, ki so govorili barbarski jezik. Ni umel niti besedice, vendar pa pravi, da je srbski govor živalski, a ne človeški. O Veliki noči se je mudil v Strumici in ondi je videl, kako so ljudje kolo igrali. Njegovi slugi — Gregoras je bil cerkven dostojanstvenik — so se pridružili kolašem, plesali so ž njimi in peli pesmi o junakih, o katerih pravi Grk, da ni nikdar slišal besede. Edino je pogodil, ko pravi, da je srbsko petje „tragika meli“ ali, kakor pravi Kopitar, „žalostni molglasovi.“

Možje s takimi nazori, kakršne je imel Gregoras o drugih narodih ali sploh o narodu in njegovih navadah, niso izumrli ž njim, nego so živeli še v naših dneh. Niti učeni ljudje niso mogli pojmiti, da bi bilo kaj vredno, kar poje umazan slepec in pastir in kar pripoveduje stara baba. Sploh se je mislilo, da ni nič vredno, kako narod misli in živi. Pojavili so se sovražniki, ki so začeli zatirati narodne običaje slovanske, osobito pesem in ples. Ko so se Slovani pokristjanili, so še zmerom živeli po svojih starih običajih, peli so pesmi, plesali so, a to najraje pri cerkvi, kakor nekdanj pri svojih poganskih žrtvenikih. Duhovščina pa tega ni gledala rada in je mislila, da se to ne strinja s krščanstvom. Duhovščina je zatirala stare navade in pesmi in je udušila mnogokatero slovansko zrnco. Ali narodni živelj je v človeku bolj utrjen, nego marsikdo misli. Slovani so peli in plesali tudi v krščanski dobi. Da bi se zatrla ples in pesem slovanska, zbral se je l. 1279. na budimskem zboru ves cvet duhovščine in tu se je prepovedalo narodu zbirati se pred cerkvijo, igrati kolo in peti pesmi. Gotovo to ni bila edina prepoved. To se je prepovedavalo Slovanom vse veke in prepoveduje se jim še danes. Slovence so ukrotili temeljito, ali močnejših narodnih stebrov vendar niso mogli podreti. Kolo se je ohranilo v južnih Slovanih, ali pesem, ta krasna slovanska pesem, ni nahajala milosti; preganjali so jo, zatirali so jo. Valvasor nam pripoveduje, kako je za njegove dobe pojemala naša narodna pesem in da narod več ne zna tako peti, kakor se je pelo poprej. Ni čudo, da je narod moral pozabiti peti, saj je za to neumorno skrbela duhovščina. In kako to? Melodija narodne pesmi ni nevarna, ni poganska, le besede so nekrščanske,

in te besede je treba iztrebiti, izbiti narodu iz glave, pa bode rešen. Melodija naj ostane in naj se poje tudi v cerkvi. Tako so duhovniki podtikali v narodno melodijo drugo besedilo; odredili so in ukazali, da se mora namesto: „Hranila devojka tri sine sokole“, peti: „Zdrava zvezda morska (ave stella maris)“; namesto: „Igralo kolo široko“ se je pelo v cerkvi: „Oj ti gospa odičena (O virgo gloriosa)“; namesto lepe narodne pesmi: „Lepo mi poje črni kos“ se je moralo peti: „Smiluj se meni, o bože!“

(Dalje prih.)



Samo par hipov . . .

Samo par hipov, pa je šla
vsa tista blažena mladost —
in ž njo so šle vse mlade sanje,
vsa tiha sreča in radost.

In smeh na ustnah — jok v očeh —
kaj večnosti za to je mar —
veselje, žalost — senci dve —
življenje celo — hipov par . . .

Kot blisek bega večni čas,
zdaj tvori, zdaj podira v grob,
spomine pušča nam samo
iz davnih kratkohipnih dob.

In če je bilo, kaj zato —
kaj večnosti je hipov par —
s koraki trdimi naprej,
mladosti sanj — kaj mi je mar!

Helen Helenov.



Slovanski plesi.

Črtica iz slovanskega življenja. Spisal Anton Trstenjak.

(Dalje.)

IV.



Vendar je ostalo Slovanom še krasnih narodnih pesmi; zlasti Čehi, Poljaki in Rusi imajo mnogo tega narodnega blaga. O Čehih, ki so po milosti božji glasben narod, je o njih narodni pesmi zapisal Jan Malát nastopno zanimivo črtico: „Čechové, jsouce národ hudby milovný, zpívali jindy vždy a všude, takže v písničích jejich zobrazena jejich povaha; písni se radovali a veselili, písni žalovali svůj zármutek a bol, písni projevovali svou náklonnost i odpor k druhému, písni vtipkovali a posmívali se; zpívali mladí, staří a každý stav měl své písně. Není tudíž divno, že národní písně českoslovanské plní celé knihy. Může se říci, že jindy národní zpív provázel Čecha po celý jeho život; v kolébce naslouchal písni své matky nebo chůvy a později sám zpíval, co od jiných byl slyšel; zpíval při práci domácí, na poli, lukách i v háji, v chrámě i v hospodě, při hrách i k tanci; a když jej konečně k sobě povolal Nejvyšší, zazpívali mu věrní družové píseň pohřební. Ale kam poděly se ty časy? Lid český od r. 1848. přestával znenáhla zpívat, nyní při práci mlčí, a zpívali, jsou to písně co do nápěvu i co do obsahu bezcenné, ba odporné. Ted' národní písně zpívají se toliko v městech jako zvláštnosti, na vesnicích toliko staří lidé se již jen pamatují, že se zpívaly“.

Čehi so torej tudi k plesu peli pesmi, to je več peli nego dandanes, ko sploh narodna pesem gine. Kakor pri Čehih, tako je bilo tudi pri drugih Slovanih. Slovenci so peli ob vseh važnih dogodkih življenja: ob rojstvu, ob ženitvanju, na delu in po dokončanem trudu, v žalosti in veselju. Zlasti rado je popevalo slovensko dekle pri preslici ob dolgih, toda kratkočasnih in poezijepolnih zimskih večerih. Pesem se je razlegala od zore do mraka, a tudi v nočni tihoti ni molče hodil zaljubljeni vasovalec. In peli so na pogrebu in na osmini. Kako pa je dandanes? Nekoliko pesmi je še ostalo, a narodni ples, ki je tesno spojen s pesmijo in je ž njo gotovo živel tudi v Slovencih, je izginil brez sledu iz slovenskega narodnega življenja.

V.

Narodna pesem je ustvarjajoči živelj plesa in godbe. Oboje se je porodilo iz nje. Ogromna množina narodne lirike je morala izvabiti iz živega temperamenta slovanskega tudi tiste strune, ki so v pesmi napete. Narodna lirika je zavrtela Slovanu noge in ona mu je potisnila košček lesa v roke, da si je od njega napravil primitivne instrumente, balalajko, cimbal in tamburico, gudok in dude ter da je posegel po gosli. To vidimo v Čehih in Poljaki. Ta naroda sta ustvarila nedosežne plesе in ž njimi osvojila vesoljni svet. Iz lirske pesmi slovanske so se razvili vsi narodni plesi. Tako je znani češki ples: „strašák“ ali „husička“ (goska) v $\frac{2}{4}$ taktu nastal iz pesmi: „Šla Andulka do zelí“. Po osmem taktu se ustavijo pari; plesalec se postavi pred plesalko, oba za-teptata z nogami in zaploskata z rokami, pogrozita si s prstom, potem pa se vsak zase zasučeta. Vse to se poje in pleše.

Znanemu in zelo razširjenemu plesu „sedláku“ ali „furi-antu“ je vdahnila pesem svoj značaj. Kar se poje, to se pleše. V plesu se nam oponašata napuh in bahaštvo bogatega seljaka; izraža se torej isto, kar narekuje sama pesem, ki pravi: „Sedlák, sedlák, sedlák, ještě jednou sedlák“. Plesalec se upira z rokama ob bok, poskakuje, a plesalka se vrti pred njim z drobnimi koraki in se hitro suče okoli njega, se poprijema podanega prsta plesalčevega in se tako vrti na enem mestu. Ta ples se navadno končuje s plesom „sousedská“. Tako ima vsak ples svoj značaj, to je tisti značaj, ki je izražen v narodni pesmi.

Kakor vsi slovanski plesi, tako je tudi vesoljnemu svetu znana polka nastala iz narodne pesmi. V Labski Týnici je morala služkinja Ana Slezáková ostati na pustno nedeljo sama doma. Vsa družina je šla na ples, le ona je morala čuvati dom. Pravijo, da je to bilo leta 1833., torej pred sedemdesetimi leti, in mi smo praznovali lani sedemdesetletnico tega češkoslovanskega plesa. Bila je veselo dekle in veselemu srcu ni nikdar dolgčas. Godcev sicer ni bilo v njeni kuhinji, toda ona si je vedela sama pomagati. Na pustno nedeljo, ko vse pleše, pa da ne bi plesalo mlado, veselo dekle! Morala je tudi ona plesati! In zapela si je narodno pesem, staro pesem:

Strejček Nimra koupil šimla
za půl páta krejcarů;
přišel domu, popad ženu,
tancoval s ni maděru.

Pela je in plesala poleg ritma te narodne pesmi. Slučajno je tistega popoldne prišel v hišo učitelj Josip Neruda in je videl, kako je plesala služkinja v kuhinji, in si je zapisal njen ples. Gotovo se mu je smejala poskočna deklica, ko ji je zatrjeval, da je njen ples nekaj posebnega, nekaj novega. Ana Slezákova je dala novemu plesu ime „nimra“ po stricu Nimri iz narodne pesmi, a ime striček Nimra označuje šaljivca, to je človeka, ki se rad šali in igra. Ta ples se je imenoval tudi „madžera“, to je madjarski ples. O Ani Slezákovi vemo še to, da se je omožila v vas Konětopy pri Brandysu. Ime te kmečke deklice pa ostane Slovanom v trajnem spominu, saj je izmislila ples, ki ga plešejo danes vsi narodi sveta.

V Pragi se je pojavila „nimra“ leta 1835. in tu so jo krstili Čehi poleg ritma z imenom „půlka“, iz česar je pozneje nastala „polka“.

VI.

Največ narodnih plesov si je ustvaril češki narod. Premnoga lirski pesem je tudi ples. Ples je pesem in iz tega bogatega narodnega glasbenega zaklada so zajemali češki skladatelji, kakor n. pr. Smetana in Dvořák, motive svojim skladbam, katerim je dal Dvořák ime „Slovanski plesi“. In to so skladbe, s katerimi se je proslavil češki skladatelj po vsem svetu.

Naj naštejemo vse češke plese in pri nekaterih tudi omenim, iz katerih pesmi so nastali. Češki narodni plesi so: „cibulička“ po napevu: „Hop, hej! cibuláři“; „cupek“ po napevu: „Sla děvečka na jahody“; „cvrček“ ali „svrček“ po napevu: „Ja mám koně, pěkný koně“; „dupák“ po napevu: „Nevdávej se, má panenke“; „hulán“ po napevu: „Měla jsem milého hulána“; „komínik“ po napevu: „Kominičku můj, můj, můj“; „medvěd“ po napevu: „Hezká jsi, Andulko, bejvala“; „sousedská“ po napevu: „Andulko, mé dítě“, to je po pesmi, ki je tudi dobro znana Slovencem; nadalje zelo stari ples: „hrách a kroupy“ po napevu: „Tany, dany, lup, lup, lup“. Ta ples je opisal že leta 1597. Simon Lomnický z Budče.

Prava domovina narodnih plesov je češka dežela. Čehi na Moravskem imajo tudi svoje narodne plese, ali dokaj manj; še manj pa Slovaki. Tako so na Moravskem nastali plesi: „koulána“ ali „kúlaná“, „křižový“, „sedlecká“ ali „sedlácká“, „třaslavica“, „vrtěná“ (v Slovakih), „žďuchavá“, „ztracená“, „kanafaska“, „šátková“, „jetelinka“.

Še nismo končali! V Čehih, to je v češki deželi je še več krasnih plesov, ki naj jih navedem vsaj po imenu. Ti plesi so: dudák, bavorák ali baborák (tudi bavoračka, baboračka), břitva, bzikota, furiant ali sedlák, husar (tudi maďar), chytaná ali kaplan, kedluben, kolovrátek, kot, komárna (tudi komárno), kovář, královničky (tudi králenky, králky), křepelka, křižák, kroužek, kucmoch, kuželka, manšestr ali manžestr, latovák ali latovník, maďera, tudi nimra, marjánka, moták ali motovidlo, myška, obkročák ali okročák, obrok, osmička, oves („Sil jsem oves“), pastýř, plácavá, kakor strašák, rokycanská, řetěz, řezanka, tudi tuchoměřická, talian, rak, rejdoваčka, rejdovák, řípa, salát ali klatovák, skočná, slepička ali slepice, strniště, šáteček, šaryvary, šmihak (šlez.) špacir, špacirka, šupák, tudi šoupák, trakař, třinožka, vika, vosňák, vošatka, votava, vrták, zahradnická (podobna marjanki), třasák (polka tremblante, ples, ki je nastal iz polke v Parizu leta 1844.).

To je lepo število plesov! Vse te plese je navedel Jan Malát v svojem „Hudebnem slovníku“ (Praha 1891) in tudi jaz sem jih naštel, da bi se videlo, koliko je češki duh sam iz sebe ustvaril na torišču društvene zabave in razvedrila. Mnogi iz teh plesov segajo v staro dobo in nam pričajo o žilavosti češkega naroda, ki si jih je ohranil v obitelji in v društvu navzlic tujim vtiskom. Istina je, da so si nekateri plesi podobni, kakor so si sorodna čuvstva in motivi, iz katerih so nastali. Vendar je treba uvaževati, da smo naštel čez osemdeset čeških narodnih plesov! Zares bogat, nedosežen plesni red neumorne in narodnožive slovanske plesalke.

(Konec prih.)



V mračnih dneh . . .

1.

Tvoje tihe, žalostne oči
so ljubezen v srcu mi zbudile,
tvoje tihe, žalostne oči
drag spomin mi v dušo zaklenile . . .

Slovanski plesi.

Črtica iz slovanskega življenja. Spisal Anton Trstenjak.

(Konec.)

VII.



Mnogo narodnega življenja se je ohranilo v poljskem in ruskem domu. Dom je slovanskega izvora in življenje v njem je pristno slovansko. Poljska in ruska vas sta si ohranila do današnjega dne stari slovanski značaj, a tudi življenje v njej se ni bistveno predrugačilo. Pesem in ples, ki sta se v teh severnih stricah naših krepko razvila, sta jim utrdila starodavne običaje bolj nego slabejšim vejam slovanskega debla. Ples je k temu dokaj pripomogel. Ž njim je živel narod, in ker je ples izhajal iz naroda, mu je bil vez obiteljska, vez narodna. Koliko pomena in narodnost zagotavljajoče moči ima narodni ples, tega si mi, ki ga nimamo, ne moremo niti predočevati. V plesu je narodni živelj, narodni ogenj, narodno svojstvo, narodni značaj, ki ne ugasne, nego vedno živi.

Poljaka in Poljakinjo je treba le videti, kako plešeta. To sta elegantna in gracijozna plesalca, strastna, ali nikdar surova. Poljska pesem jima vre v žilah, a plesna melodija jima je napojila kri. Poljakinja je najboljša plesalka. To smo videli v dunajski dvorni operi, kjer je petrograjska prima ballerina gospica Matilda Kšesinska nadkrilila Italijanko. Napravila je namreč na obsegu srednjega krožnika petintrideset piruet z najdovršenejšo elegantnostjo, to je, zavrtela se je petintridesetkrat v „Excelsiorju“ okoli svoje telesne osi. Slovani smo torej tudi na tem polju prvi. Kšesinski je tekla zibel v Rusiji, ali je poljskega rodu.

Mazurka, kakor jo plešemo mi, to ni več mazurka, namreč poljska mazurka. Na svojem potu do nas se je ohladila docela. Ona je kakor cvetka, ki ne uspeva v salonu. Poljak izraža v njej radost in narodni ponos z dostojanstvenim ritmom. Poljaki so hraber in viteški narod, a ta hrabrost, ta bojevitost in to viteštvo se iskri iz njih plesa kakor ogenj iz kremenca. Poljak nastopa zavedno in ponosno ter mu je vsak gib in vsak korak izraz duševnega življenja. Zlasti takozvana poloneza diha kraljevsko dostojanstvo. Ni torej čudo, da so se poljski plesi udomačili po vseh evropskih dvorih. Avgust III. Saksonski je uvel mazurko na svojem dvoru.

Še danes je v Poljakih navada, da se plesa udeležuje vse: mladeniči, odrasli možje in sivolasi starčki, dekleta, odrasle žene in stare mamice, torej vse, kar more plesati. Pleše vsa družina, vas, občina. Ples je splošna, narodna zabava. Ako stare mamice ne plešejo, pa sede z otroki okrog peči in pojo v zboru, a vsi drugi pa plešejo po ritmu njih narodne popevke. Vsi slovanski narodni plesi so družinski plesi, to so takozvani lirski plesi, kakor je pesem lirski, ki jih je ustvarila.

V slovanski plesni družini pa so vloge tako razdeljene, kakor jih predpisuje resnično življenje. Kakršen je Slovan v pesmi, kakršno stališče in poklic ima v domu, tak je tudi v plesu. Značilna poteza poljskih plesov se strinja z življenjem Slovana v svojem domu. V poljskem plesu ima glavno vlogo plesalec, torej moški, a ne ženska. Med plesom stopi plesalec nena doma iz kola, to je iz vrste, in se postavi v sredo kola; tu pleše sam, soplesalci so gledalci. Roke drži mirno ob životu, le z nogami se kreče bliskovito in kaže v kretanju nog izredno spretnost in urnost. Ko on dopleše, potem prihajajo na vrsto drugi; plesalec se vrsti za plesalcem. Šele potem, ko doplešejo posamični moški plesalci, prihajajo na vrsto dekleta, ki so željno čakala, da jih povabijo na ples njih častilci.

Značilen je tudi konec plesa. Kakor hudournik, ki polagoma narašča in je najsilnejši na svojem koncu, tako se končuje tudi ples v divjem tempu. Osobito ognjevit in živ je Goral, ki ima navado, da med plesom meče kvišku svoj toporek. Takisto živi so Mazuri, od katerih je dobila ime mazurka, a tudi Hucul ne zaostaja za svojimi tekmeči. Hucul drži v eni roki svoj toporek, z drugo roko drži plesalko, vihti toporek nad glavo, ga meče kvišku in ga plešoč spretno lovi z roko. Tako se Poljak igra, poje in pleše.

VIII.

Zelo znan, priljubljen in razširjen je poljski narodni ples *krakovjak*. Ime ima sicer od mesta Krakova, kjer je nastal, ali priljubljen se je vsem Poljakom, razširil se je čez mejo svoje domovine in je znan Francozom po imenu „*cracoviennne*“. Krakovjaki se imenujejo pesmi in ples, kar svedoči, kako si je oboje sorodno. Med plesom postoji plesalec, zopet ima moški glavno besedo, stopi zavestno pred godbo in poje *krakovjaka*. Krakovjaki so lirski pesmi, v katerih izraža Poljak vse, kar mu čuti srce. Ljubezen, prijateljstvo, dovtip, šala, nagajivost, smeh, radost, prešernost, vse to je v kra-

kovjaku. Plesalec poje kitico, dve, tri, poje o svoji plesalki, ki ji razodeva ljubezen. Poje krakovjaka, a dogaja se tudi, da je plesalec sam pesnik, in tedaj poje iz glave, torej zлага pesem in pleše po ritmu krakovjaka.

Istega značaja je ruski ples „kolomejka“, češki kalamajka, ki ima ime od mesta Kolomije. Ples je torej prišel s Karpatov k Čehom. Tudi v tem plesu ima glavno vlogo moški. V početku pleše plesalec sam, noge se mu krečejo in vrte, kakor da bi ga podila najhujša strast in bojevitost. V divjem plesu skuša plesalec ujeti devo, ki se mu izvija in umika, dokler le more. Ko pa jo vendarle ujame ali, kar se često dogaja, da se mu ona sama da rada ujeti, jo pritisne na svoje prsi, oba se zadrevita v divjestrastnem ritmu, tako nekako, kakor je menda plesal z Uršiko povodni mož.

Značilni ruski plesi so: *duda*, *gopák*, *golubéc* in *kozák*. Duda ali dudka se imenuje ruski leseni instrument, a tako se zove tudi sibirski ples. Golubec ali golubinji tanec in kozak sta zelo priljubljena in v Rusiji razširjena plesa. Kozák (tudi kozáček) se pleše v $\frac{2}{4}$ taktu in je vseskozi mehkobnega značaja. Gopák (*gopatъ*, *poskakovati*) je ples, ki ga pleše Rus po dokončanem delu, a godba mu je cimbal ali gosli. Z balalajko se spremljajo narodne popevke. Melodija je spočetka otožna, ali nenadoma, kakor da bi se oblačno nebo razvedrilo, preskoči v vedno veselejši tempo. Glavno vlogo ima tudi tukaj plesalec, ki je nenavadno živ in uren, kar kaže v najrazličnejših skokih.

Kakor ima vse, s čimer in v čemer živi človek, svoj pomen, tako tudi narodni plesi niso brez pomena, samo v zabavo, nego označujejo človeka, iz katerega izhajajo. Tesno so torej združeni z življenjem in so del narodnega življenja. Tudi plesi so zrcalo narodne individualnosti, kakor n. pr. raznovrstni običaji, pripovedke in narodne pesmi. V slovanskih plesih nam stopa pred oči verna slika starega obitelskega življenja slovanskega. Južnoslovansko kolo nas spominja starodavne zadruge. Četudi so otroci in stari ljudje le gledalci, vendar so navzočni in se radujejo z mladim svetom, ki slavi v kolu ljubezenski sestanek. Vsakdo se sme pridružiti. Vojarin je le prvi med enakopravnimi. Dokler igrajo kolo, se ne pogovarjajo kolaši, nego plešejo in pojo. Vlada torej red, ki ga ne krši nobeden kolaš; ta red je značilen v slovanskem domu, sploh in temu redu se pokoravajo zadovoljno in radovoljno vsi člani družine. Pesem kolaška pa je podobna pomladi. Ne bom navajal zgledov iz slovanske lirske poezije, ki nam to potrjuje; bodi dovolj, ako le

omenim, da je v lirski pesmi izrazil Slovan najnežnejša čuvstva ljubezni in prijateljstva. Vzvišenejših občutkov do devojke ne nahajamo v nobeni drugi tradicionalni književnosti. Slovan je blago mislil in čutil, a Slovanka je to vračala z osrečujočo blaženostjo in zgodovinski potrjeno zvestobo. Žensko bitje je Slovanu zaščitnik, kakor svedočijo gorske vile, katere si je ustvaril iz svoje izkušnje. Kakor pesem, tako nam tudi vsakdanje življenje predočuje srčno in soglasno razmerje med Slovanom in Slovanko. Narodna poezija pa se ni razlikovala od dejanskega življenja, in kakor je v poeziji mož vedno voditelj, tako je tudi v družini, v domu, v življenju bil Slovan vodilna moč, v kar ga je že Bog oborožil z vsemi potrebnimi svojstvi. Nekaj žarkov te resnice izhaja iz kola. Momak vrže jabolko devojki, ki ga sprejme in odgovarja s tem, da vrača milo za drago, ali pa vrne jabolko in s tem odklanja ljubezen.

Ta črtica življenja se nam živo predočuje zlasti v poljskih narodnih plesih. Vodilno in glavno vlogo izvršuje vselej plesalec, to je moški. Ta poteza označuje poljske plese. Ples seveda ne more izražati toliko, kolikor pesem, zato pa se nam tem jasneje predočuje v njem ena edina stran življenja. Plesalec je divji, strasten, goreč, v vsem pa ljubezljiv in vselej v krogu svojih sodrugov in tovarišic voditelj, odločilen činitelj, dočim nam Poljakinja kot plesalka predstavlja mehko in nežno stran obiteljske sreče in življenja. Narodni plesi so izšli narodu iz dna duše, so pristna govornica in zato so znaten donesek k proučevanju takozvane moderne ženske osamosvoje, pri kateri uvažujemo vse, samo ne tega, kar je utrjeno v razvoju človeškega bistva in kar pospešuje procvit družine in državnega ustroja.

Obletni spomini.

Živ mak ti vzcvetel je na mramornem licu,
tam zunaj pa plakal jesenski je dan,
ledenih poljubov drhtelo je drevje,
bolest je objemala nemo ravan.

Dan smrti, a vendar kako sva svečano
vstajenje ljubezni slavila midva —
ne sodiva zdaj se, obsojena, draga,
že takrat, že takrat sva bila oba! . . .

Budislav.